

דמויות מן השטטל ח. באלול תשס"ח

ד"עו "גרנד"
(בעברית "רעשן")

חודש אלול לקראת החגים – זמן סליחות, זמן הרהורים, זכרונות, שנות הילדות העלזים והמעציבים בו זמנית.

מעומק זכרונותי הנני מצליח לדלות דמות מיוחדת, חזן הנערץ על כל הסביבה ושמו נרגו. כמובן זה לא היה שמו האמיתי. אבל אני חושד שאף אחד לא ידע את שמו האמיתי. כפי שצינתי כבר בסיפורי הקודמים, בגלות ליהודי היה כנוי, לפעמים נובע מאישיותו ולפעמים סתם. אם אתה מתעקש לברר את פירוש הכינוי אפשר לבנות תיאוריה: בילדותו נרגו עשה הרבה רעש, אולי כבר אז הוא ניסה את קולו – מתנת השמים? – לא תמיד המשפחה ואנשים אשר סבבו אותו היו מוכנים לשמוע את הגרגורים האינסופיים היוצאים מגרונו ולכן הכינוי – רעשן! תפסיק כך להרעיש! אבל זאת תיאוריה שלי העכשווית. בעיני אז, בשנות הילדות היחפות בעיירה היה גרגר אישיות מרשימה ביותר. כמה האיש היה מיוחד! הכשרו לחיות חזן לימים נוראים. כל

הקהילות

בסביבה, כבר אחרי חג שבועות התחילו לטפל בנושא: איך לקבל את הגרגר לבית כנסת שלנו דווקא, ורק אצלנו! זה היה החלום הנשגב של כל הקהילות בסביבה עד למרחקים רחוקים, מקום מגוריו "דולה" – כבר יפיפה נידח בהרי הקרפטים. איך אחרת! הרי אני נולדתי שם, בגיל שנתיים עקרה משפחתי לעיירה קרובה ושמה סכודניצה, במרחק כ 10 ק"מ. אנסה לתאר את החיים הרוחניים של האיש, את פועלו, את השפעתו העצומה על חיי הנשמה היהודית בעיירות ואפילו בערים בסביבה.

הייתי בר מזל, הגורל נתן לי אפשרות ללוות את גרגר גם בזמן ההכנות לחגים – חודש אלול, חודש סוף הקיץ בו ביליתי לפעמים אצל משפחתי את החופש הגדול. הילדים שלו היו שמחים לשחק איתי האורח מ"עיר גדולה" – ואני שמחתי בידידותם ורוב הזמן השתדלתי להיות בסביבת ביתם. היתה לי הזדמנות נדירה לשמוע את האימונים של גרגר בבקרים ובערבים ונהניתי מאוד. כל התפילות על מנגינותיהן ועיבודיהן השונים יקרים לליבי עד היום. כשאני שומע תפילה ברזיו ובכל הזדמנות אחרת לבי מתמוגג מהתרגשות. (כאן המקום לציין את חברי היקר "גרישה" אשר היה במקלהת נערים ע"י בית הכנסת בלבוב, וחזא אפילו. זכר את ביקור המקלהת שלהם

פסכודניצה לפני המלחמה, לתפילת "כל נדרי". מראהו החיצוני של הגרגר מגבעת שחורה מעל הכיפה, ראש בנוי בפרופורציות רגילות, האוזניים נראו גדולות, לי זה היה טבעי אבל יכול להיות שהמגבעת הקבועה דחפה את האוזניים הצידה ולכן נראו בולטות. הפנים מכוסים זקן דליל פרוץ ושחור מלבין. הפריט הבולט ביותר בפנים היו השומות המרובות. האחת במפגש האף עם הפנים הייתה גדולה במיוחד ובזמן שירתו המאומצת גם היא רעדה מהתרגשות. את צבע עיניו קשה היה להבחין בין הריסים, הגבות ושער הפנים. הרבה קמטים במצח. בזמן השירה גם הקמטים השתתפו ושינו את צורתם כהתאם לעוצמת קולו. היה קשה להבחין בדברו עליו ישב הראש קצת נטוי קדימה. הנטייה קדימה נמשכה גם לכתפיים ולכן הרושם הכללי של מבנה גופו רמז על גבנון קל. המעיל – "בקשה" – בצבע אפור כהה ירד מעבר לברכיים, קטע של מכנס שחור, נעליים שחורות. לא זכור לי צבע הגרביים. כמדומני לא לבן כפי שמקובל אצל חסידים. ההליכה מהססת קמעה, את הרגליים הוא פיסק כנראה ליציבות יתר של הליכתו.

הגרגר בביתו. מנותק מסידורים יומיומיים במשק הבית. מופנם, לפעמים חיוך קל בראותו ילד-אשתו.

הוא הקרין טוב לב למרות טבעו המאופק. אהב לשבת על "בלעטלי" (עלה) גמרא, התנדד קלות, היה גם מוריד את המגבעת ו"הקפוטה" – המעיל ונשאר בכתונת לבנה בוחקת, נקייה ומגוחצת, כשהשרוולים מקופלים לפעמים קצת על המרפקים. לפעמים גם אפשר היה לשמוע איזה שהוא ניגון שקט מפיו ולא רק בזמן "לימוד תורה". מוזיקה הייתה הוא והוא היה מוזיקה, חד הם. איך זה קורה! באיזה נסיבות! פשוט מהשמים.

זכור לי מקרה אחד איך ניצלו בסכודניצה את יחסי החיכרות בין אמי והגרגר (חרי אמי נולדה וגדלה גם כן בדולה) תכננו כיצד לשדל את הגרגר לסכודניצה. כהרגלו הוא היה נכנס לביתנו לשתות כוס תה עם ריבה של אמי ולנהל שיחה קלה, מתוך נימוסין גרידא. "הגדולים" של קהילת סכודניצה הדריכו את אמי איך לנהל את השיחה עם מטרה ברורה – לקבל אותו לסכודניצה לימים נוראים כחזן. אני לא הייתי בסוד הזה אבל התוצאה הייתה מוצלחת. הגרגר הבטיח לחיות אצלנו בחגים הקרובים.

ענייני התשלום לא נגעו לו – בזה אשתו לבשה התמצאה מצוין. וכך זכיתי לשמוע את הגרגר בפעולה. הייתי ילד כבן עשר כשאבי לקח אותי ביד ואמר: בוא בני לשמוע תפילה ע"י חזן מיוחד אותה לא תשכח. אבי לא היה דתי ביותר אבל את התפילות הוא אהב. ידע אותן בעל פה ומפעם לפעם היה מזמר לעצמו כל מיני קטעים ולמרות שמיעתו הלקויה אחרי מלחמת העולם הראשונה

– הוא היה תותחן - הזמרה שלו הייתה מדויקת; כנראה הזיכרון המוזיקלי נשאר לו בתאי המוח עוד מלפני המלחמה.

ערב יום הנימונים בשטטל. כל משקי הבית נקיים ומבריקים. לא חיפשו חמץ כמו בפסח אבל היה נקי. גם האווירה הייתה שונה. יום הדין השנתי, חשבון נפש ואפשרות אחרונה לעשות "שולעם" (שלום) עם השכנים הקרובים בעיקר עם עצמו.

הנשים לקחו חלק גדול ביצירת אווירת החג בשטטל. הכנות אחרונות לסעודה המפסקת המוקדמת - היה צריך גם לדאוג לבגדי חג לכל אנשי המשפחה. הסעודה ויציאה לתפילה לבית הכנסת - חוויה מיוחדת במינה. הנשים בלבוש שחור עם מטפחות נפגשו בדרך ואיחלו הצלחה לשנה הבאה. גם דמעות לא חסרו. תמיד ביום זה הנשים בכו, כל אחת מסיבותיה וגם היו כאלה שלא יכלו לדלג על הטקס הזה ובכו סתם; גם הגברים התנהגו בדומה לנשים, אבל ללא בכי. הם היו רציניים, לחצו ידיים והמשיכו ביחד לבית הכנסת. הילדים התנהגו כרגיל. לא אהבו כל כך את החג העצוב הזה. בקרבת בית הכנסת זרם האנשים גבר ואלה אשר גרו בקרבת בית הכנסת לבשו כבר נביתם את "הקיטל" הלבן מעל המעיל - סימן מיוחד לקדושת האירוע.

זכור לי גם טקס מיוחד אשר היה מתרחש על משטח העץ בכניסה אליו הובילו מדרגות, משלושה צדדים. בצד הרביעי הייתה דלת כניסה גדולה לאולם בית הכנסת. המשטח העליון היה מכוסה במיוחד ביום זה במחצלות קש. כמה יהודים עמדו על המשטח ובידיהם שוטים מחומר רך. אנשי הקהילה היותר אדוקים היו נשכבים על המשטח ותמורת תשלום הזמינו "מכות" אצל "אנשי השוטים" - חלק מהעניינים אותם היהודים חייבים לעבור ביום כיפורים; זהו פרט מעניין אותו אני זוכר היטב. לא מצאתי את תאורו במקומות אחרים.

במנים בית הכנסת היה צפוף מאוד - הרי כל הקהילה הייתה חייבת לבוא ל"יכל נדרי". אפשר היה לפגוש אפילו את הגויים החילוניים של העיירה אשר במשך השנה לא ידעו אפילו שיהודים הם.

ש ב

כל אחד עם הטלית החדשה "שימוש החד שנתי, במקום מיוחד - אנשים חשובים. בית התפילה - בכל חגיגת הקירות, התקרה עם ציורים מחודשים, עם גופי תאורה חדישים. הכל נוצץ, זוהר, משמח - ארון הקודש, הבמה במרכז, מקום בעל התפילה. האנשים כל כך מרגש, מהודר שקשה לתאר ולא להיזכר מת עלה בגורלו של הכל.

הייתי במקום ב 2001 - *צ'אט צ'אט צ'אט הכניסה לכניסה אנליקניות. פשוט אתי אנשי משה מה חשב מה אמאית את רצון אלהים על כולנו ותודות להם המקום נשאר כפי שתפילה נקי והצוקר פשוט. פאחשה פניו אולי מוסר כק.*

ה'תש"ח
סעיף 4

אני עמדתי ליד אבי וביחד עם כל הקהל ציפינו להתחלת התפילה של ערב יום הכיפורים. ביציאה הייתה "עזרת נשים" ומשם הרגשנו את המבטים של הנשים, האמהות; זה העניק קרבה מיוחדת, חמה וחוגית. לאט לאט הרעש באולם פחת וכולם כיוונו את המבטים, את הרגשות לכיוון החזן – הגרגר בכבודו ובעצמו. כל האישיות שלו קרנה חוד והדר, רצינות, מתח. הרגשנו שהוא משקיע את כל כוחותיו על מנת להצליח בתפילתו לאלוהים.

סוף, סוף שמענו איזה שהוא שעול קטן מעומק גרונו של הגרגר, סימן שהוא מתחיל את התפילה מיד. בהישמע הצליל הראשון של ה"כל נדרי" הרגשתי בתוכי רעד והתרוממות רוח אשר נשמרים בתוכי לנצח. גם בסיפור "חוויות שזוכרים" יש תיאור של "יום כיפור" אותו כתבתי על סמך זכרונות אלה. לפעמים לאחר שגרגר סיים את החלק הראשון היפכה של התפילה, המתח באולם ירד וכולם הצטרפו לתפילה. הייתי מוקסם מהחוויה הכוללת; הסלסולים של הגרגר, היה אפשר אפילו לשמוע לפעמים בכי, עשו עלי רושם בלתי נשכח. לאט, לאט התחלתי להתקרב לכיוון הגרגר – המכר הוותיק מדולה – וזה לא היה פשוט. כמות הרגליים אותן היה עלי לעבור האנשים שמעלי לא הבינו מה זה מטריד אותם בזמן התפילה, אבל את שלי השגתי. מצאתי לי מקום לא הרחק מגרגר ויכולתי לראות אותו בכל הדרו ולהטות בכל נשמת. עם הזמן התברר לי שהגרגר ראה אותי מפינת עינו הימינית ואפילו שלח אלי מבט כזה מיוחד כמו בפגישה של מכרים וותיקים. בשבילי זה היה שיא האושר. הגרגר בכבודו עצמו חבב שלי, זה לא

סתם. כמובן לא זיתי ממקומי במושך כל הערב – בגלל הדוחק – ורק לאחר הצליל האחרון של גרגר התעוררתי מהקסם. עוד פעם נפגשו מבטינו, הוא אפילו התכופף וליטף את ראשי לא אשכח זאת.

מצאתי את אבי – הוא היה קצת עצבני בגלל העדרותי הממושכת והלכנו הביתה ביחד עם אמא. היה כבר חושך וחדר לא הייתה כל כך נוחה לדריכה ולכן החזקתי בחוזק את ידה של אמי. אחי הגדול יהושע לא הצטרף אלינו – לו הייתה חברה של בני גילו והוא חזר הביתה מאוחר יותר. בבית נצצו ורות זכרון. הורי החליפו ביניהם מלים מפעם לפעם ואותי שלחו למיטה.

למחרת הייתי חלק גדול מהיום בבית כנסת וכמובן ל"נעילה" באתי בשביל לשמוע עוד פעם את הגרגר.

בדרך הביתה, כשכולם הסתכלו בשמים וחפשו את שלושת הכוכבים אבא שלי זמזם כל הדרך את המנגינות של התפילה, הוא אהב אותן, הוא גם העריך מאד את השירה של הגרגר, בעיני לא היה שני לו עד היום רזה בעולם כולו.